

Feitencheck

EU data in de handen van de VS

Een analyse van de status van trans-Atlantische inspanningen op het gebied van gegevensbescherming

Om niet op te vallen had hij zich in mei 2013 bij zijn leidinggevende verontschuldigd op medische gronden. Het jaar daarvoor was bij hem epilepsie vastgesteld en een noodzakelijke behandeling vormde het perfecte excuus. Maar in plaats van naar de dokter te gaan, pakte hij zijn belangrijkste spullen en vloog van Hawaï naar Hongkong - enkele reis - er was geen weg terug.

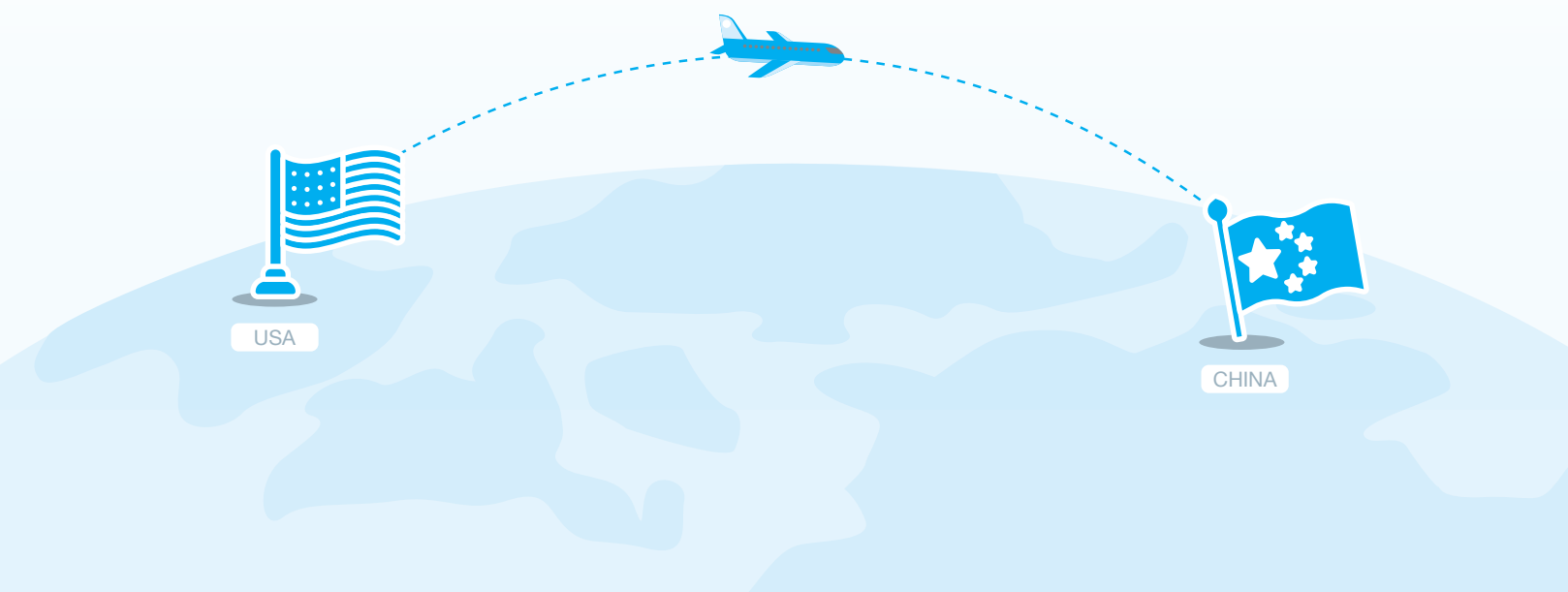
Hij had maandenlang bewijsmateriaal verzameld en zijn beslissing om naar buiten te treden was zorgvuldig overwogen. Hij zei geen woord tegen iemand, niet tegen zijn familie, niet tegen zijn vriendin, want dat zou hen medeplichtig hebben gemaakt. Hij liet alleen een briefje achter waarin stond dat hij op zakenreis was.

„Ik had alles zo geregeld dat mijn familie de banden met me kon verbreken en me kon veroordelen als het slecht zou gaan. En dat vond ik prima; ik was bereid dat te accepteren.“

In Hong Kong dook hij drie weken onder in een hotelkamer, die hij in die tijd maar drie keer mocht verlaten. De angst om opgespoord te worden door de CIA was te groot. In zijn bagage zaten vier laptops met explosieve documenten die hem van de ene op de andere dag in een symbolische figuur zouden veranderen. Een echte patriot, een verdediger van de grondwet, van het Vierde Amendement, dat de fundamentele persoonlijke rechten van mensen moest beschermen tegen staatsinmenging - een vijand van de staat.

Het was 6 juni 2013 toen Edward Snowden de wereld veranderde. In zijn hotelkamer in Hong Kong overhandigde de toen 29-jarige Snowden topgeheime documenten aan de journalisten Glenn Greenwald en Laura Poitras. Wat volgde was de grootste onthulling van activiteiten van geheime diensten in de geschiedenis. De gevolgen waren onmiddellijk en verstrekkend. Terwijl Snowden eerst naar Hong Kong vluchtte en later naar Moskou, waar hij nu nog steeds in ballingschap leeft, begon in Europa een proces dat de digitale economie fundamenteel zou veranderen.

Het begin van het einde van digitale vrede

De documenten onthulden schokkende details: onder de onschuldig klinkende naam “PRISM” heeft de NSA sinds 2007 systematisch toegang gekregen tot de gegevens van Microsoft, Yahoo, Google, Facebook, PalTalk, YouTube, Skype, AOL en Apple, waardoor het bijna onbeperkt toegang kreeg tot de privécommunicatie, foto's, video's en bestanden van miljoenen mensen wereldwijd.

Ook Europese burgers, bedrijven en zelfs overheden werden getroffen. Het “Upstream” programma tapte rechtstreeks in de onderzeese kabels waardoor het grootste deel van het internationale dataverkeer stroomt.

 Microsoft**Google****facebook** **Skype****Aol.****YAHOO!** **YouTube**

Een Oostenrijkse student schudt het systeem wakker

Ondanks de onthullingen was het proces dat de digitale economie fundamenteel moest veranderen geen politiek proces. De Europese Commissie eiste alleen garanties dat de rechten van Europese burgers niet zouden worden geschonden. Pas later in het jaar, toen er nog meer inlichtingenactiviteiten aan het licht kwamen met betrekking tot het onderscheppen van een smartphone van de bondskanselier (Merkel), die niets te maken hadden met PRISM, ontstond er veel opwinding.

Een jonge Oostenrijkse rechtenstudent moest in de bres springen. Max Schrems was bezig met de voorbereiding van zijn masterscriptie. Hiervoor had hij een verzoek ingediend bij Facebook voor zijn persoonlijke gegevens en ontving een rapport van 1.222 pagina's - inclusief informatie die allang “verwijderd” was.

Na de onthullingen van Snowden was het duidelijk dat het niet langer alleen kon gaan om de slordige manier waarop Facebook omging met de Europese normen voor gegevensbescherming. In plaats daarvan stelde Schrems zichzelf de vraag: als Amerikaanse bedrijven zoals Facebook verplicht waren om hun gegevens te delen met de NSA, hoe kon de Safe Harbour Agreement tussen de EU en de VS dan de bescherming van Europese gegevens garanderen?

De val van de digitale muur

Wat begon als een individuele klacht van een student groeide uit tot een juridische aardbeving. Op 6 oktober 2015 deed het Europese Hof van Justitie (HvJ) een uitspraak die de digitale economie deed schudden: Safe Harbor, de overeenkomst die 15 jaar lang de gegevensoverdracht tussen de EU en de VS had geregeld, werd ongeldig verklaard.

“De surveillanceprogramma’s van de VS gaan verder dan wat strikt noodzakelijk en proportioneel is”, aldus het HvJ. Meer dan 4.000 bedrijven die vertrouwden op Safe Harbour hadden plotseling geen rechtsgrondslag meer voor hun trans-Atlantische gegevensoverdrachten.

Dit zou niet lang zo blijven en in de maanden na de uitspraak gonsde het van de activiteiten in de vergaderzalen van de Europese Commissie en het Amerikaanse ministerie van Handel. De opvolgingsovereenkomst werd officieel aangenomen op 12 juli 2016.

De regering-Obama had toezeggingen gedaan: een nieuwe ombudspersoon zou EU-burgers rechtsmiddelen bieden tegen Amerikaanse surveillance. De NSA beloofde haar bevoegdheden te beperken. Maar Max Schrems bleef sceptisch: “Ze hebben in wezen het oude systeem gewoon een nieuwe naam gegeven.”

Trump I (2017–2021), Schrems II (2020)

De Privacy Act, een Amerikaanse federale wet die de omgang met persoonsgegevens door Amerikaanse federale autoriteiten regelt, bestaat sinds 1974. Hoewel het altijd beperkt is geweest tot Amerikaanse burgers en permanente inwoners, hadden sommige autoriteiten de bescherming administratief uitgebreid naar niet-Amerikaanse burgers.

Met Executive Order 13768 verduidelijkte Trump de situatie en sloot hij gegevensbescherming voor niet-Amerikaanse burgers expliciet uit. Hoewel de Privacy Act geen deel uitmaakte van het Privacy Shield, liet de actie van Trump zien hoeveel belang hij hecht aan de gegevensbescherming van niet-Amerikaanse burgers.

Nog ernstiger dan het presidentiële decreet was het feit dat de in de Privacy Act beloofde ombudspersoon niet eens werd aangesteld, waardoor een cruciaal onderdeel van de overeenkomst jarenlang ontbrak.

Rechtenstudent Max Schrems was inmiddels een veelgevraagd expert op het gebied van gegevensbescherming en richtte in het eerste jaar van het presidentschap van Trump de crowdfunded organisatie “NYOB - Europees Centrum voor Digitale Rechten” op. De organisatie, waarvan het acroniem staat voor “None of Your Business”, voert campagne voor de bescherming van privacy en digitale rechten in Europa.

Tegen de achtergrond van de acties van Trump kwam Facebook opnieuw in het vizier van Schrems, die een nieuwe rechtszaak aanspande, dit keer tegen de standaard contractuele clausules van Facebook. De zaak werd bekend als “Schrems II” en leidde op 16 juli 2020 tot de volgende bom: het HvJ verklaarde ook het Privacy Shield ongeldig “omdat standaard clausules voor gegevensbescherming de autoriteiten van derde landen niet kunnen binden vanwege hun contractuele aard”. Het HvJ vatte

ook de gevolgen hiervan samen in zijn uitspraak: “De verwerkingsverantwoordelijke is verplicht om de doorgifte op te schorten of te beëindigen als de ontvanger niet in staat is om de standaardbepalingen inzake gegevensbescherming na te leven.”

De impact was immens. Bedrijven als Facebook dreigden zich terug te trekken uit Europa. Amazon en Microsoft begonnen Europese datacenters op te zetten. Maar het fundamentele probleem bleef: zolang Amerikaanse wetten zoals FISA 702 en de Clarifying Lawful Overseas Use of Data (CLOUD) Act de Amerikaanse autoriteiten verregaande toegang gaven tot gegevens, moest elke overeenkomst gebaseerd zijn op voeten van klei. Immers, de CLOUD Act geeft Amerikaanse autoriteiten zelfs toegang tot gegevens die zijn opgeslagen in Europese datacenters die worden beheerd door Amerikaanse providers - een feit dat de inspanningen van Amerikaanse techgiganten om Europese datacenters op te zetten grotendeels absurd maakt.

Het Data Privacy Framework - Een nieuwe hoop?

Toen Joe Biden in maart 2022 samen met Ursula von der Leyen het nieuwe Data Privacy Framework (DPF) aankondigde, haalde de economie opgelucht adem. Na twee jaar van juridische onzekerheid leek een oplossing eindelijk in zicht. De controversiële Sectie 702 van de Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA 702), die de Amerikaanse autoriteiten vergaande surveillancebevoegdheden geeft, bleef echter onaangeroerd. In plaats daarvan werden nieuwe controlemechanismen ingevoerd. In het bijzonder heeft de nieuwe Privacy and Civil Liberties Oversight Board (PCLOB) nu de taak om ervoor te zorgen dat de privacy voldoende wordt beschermd. Biden ondertekende ook Uitvoeringsbevel 14086, dat bedoeld was om tegemoet te komen aan de zorgen van het Europees Hof van Justitie en om de toegang van Amerikaanse inlichtingendiensten tot Europese gegevens te beperken.

Het bevel introduceerde inderdaad nieuwe beperkingen:

- Inlichtingentoezicht mag niet worden gebruikt om kritiek te onderdrukken of te discrimineren.
- Economische spionage is uitdrukkelijk verboden.
- Massasurveillance is beperkt tot zes specifieke doelen.

Het bevel bevat echter mazen. De president kan bijvoorbeeld op elk moment nieuwe surveillancedoelen toevoegen als “nieuwe nationale veiligheidseisen” dit noodzakelijk maken. Erger nog, wat verkocht zou moeten worden als een beperking van de inlichtingendiensten breidt in feite de mogelijkheden uit door extra surveillancedoeleinden. De geheime diensten zijn nu bijvoorbeeld de bewakers van het Klimaatakkoord van Parijs en kunnen gegevens verzamelen om zich te verdedigen tegen bedreigingen door “klimaat- en ecologische veranderingen”. Het af luisteren van de smartphone van de kanselier was misschien een schandaal in 2013, maar zou nu gerechtvaardigd worden door het doel om “buitenlandse politieke organisaties te begrijpen en te evalueren”.

Het was daarom des te verbazingwekkender dat de Europese Commissie het niveau van gegevensbescherming in de VS “adequaats” verklaarde onder het nieuwe Data Privacy Framework op 10 juli 2023.”

Het zogenaamd ,nieuwe‘ trans-Atlantische kader voor gegevensbescherming is grotendeels een kopie van het mislukte Privacy Shield,” zei Schrems, ter rechtvaardiging van zijn voornemen om opnieuw een rechtszaak aan te spannen direct nadat het DPF was goedgekeurd door de EU-Commissie. Het

Trump II

Sinds 20 januari 2025 waait er een andere wind uit Washington, een ijzige wind. Travis LeBlanc voelde dit al in de eerste week onder Trump II. Een bachelordiploma van Princeton, een master van Harvard, een doctoraat van Yale - als expert in cybersecurity, gegevensbescherming en nieuwe technologieën lijkt hij op maat gemaakt voor een positie in de PCLOB, maar in Trumps ogen heeft hij een gebrek. Hij is een Democraat. En dus ontving hij kort na de inauguratie een ontslagbrief, samen met de twee andere Democraten in de commissie.

Alles wat overblijft is Beth Williams, een Trump-getrouwe die tijdens zijn eerste termijn een belangrijke rol speelde bij de selectie en bevestiging van 230 federale rechters. Volgens haar eigen verklaringen richt ze zich erop om in de toekomst te kunnen werken. Wat dat precies inhoudt en wanneer die toekomst komt, is onzeker. Wat wel zeker is, is dat de PCLOB door de ontslagen voorlopig niet in staat is om te handelen, aangezien er minstens drie leden nodig zijn voor een quorum. In haar adequaatheidsbesluit noemde de Europese Commissie de PCLOB 31 keer als garantie voor gegevensbescherming. Na de ontslagen is het dus meer dan de vraag hoe “adequaats” het niveau van gegevensbescherming in de trans-Atlantische relatie nog is.

De ontslaggolf bij de Amerikaanse autoriteiten die Trump heeft veroorzaakt en die vooral Democraten en tegenstanders van Trump treft, zou wel eens het begin kunnen zijn. In oktober 2023 kondigde hij tijdens een toespraak op de jaarlijkse conferentie van de Republikeinse Joodse Coalitie aan dat hij alle uitvoeringsbesluiten van Joe Biden zou intrekken. Dit zou ook van invloed zijn op Uitvoeringsbevel 14086, het tweede centrale onderdeel van het DPF.

Conclusie

Toen Edward Snowden in 2013 de eerste documenten over PRISM publiceerde, kon niemand zich voorstellen welke lawine hij in gang zou zetten. Vandaag, twaalf jaar later, staan we opnieuw op een keerpunt.

De DPF lijkt niet alleen op zand te zijn gebouwd, haar fundamenteën vertonen ook aanzienlijke barsten. Een fundamentele reorganisatie is nauwelijks denkbaar onder de huidige Amerikaanse regering. In plaats daarvan lijken Europa en de VS steeds verder uit elkaar te drijven, zoals blijkt uit de toespraken op de Veiligheidsconferentie in München. “We moeten vrezen dat onze gemeenschappelijke waardebasis niet meer zo gemeenschappelijk is”, vatte MSC-voorzitter Christoph Heusgen de situatie samen. Dit blijkt ook uit een enquête van de European Council on Foreign Relations: In Duitsland, Frankrijk, Italië en Spanje ziet minder dan 20 procent van de respondenten de VS nog steeds als een bondgenoot met gemeenschappelijke waarden.

Europa staat voor de uitdaging om zijn digitale soevereiniteit te herdefiniëren. Duitse en Europese bedrijven moeten zich voorbereiden op een worst-case scenario. De situatie is nog kritieker dan bij de eerdere overeenkomsten Safe Harbour en Privacy Shield.

 FAST LTA

FAST LTA
Rüdesheimer Str. 11
80686 München
info@fast-lta.de
www.fast-lta.de

Design,
Entwicklung
und Support
in **Deutschland**

